

Magvető Kiadó
Budapest, 2015
72 oldal, 2490 Ft

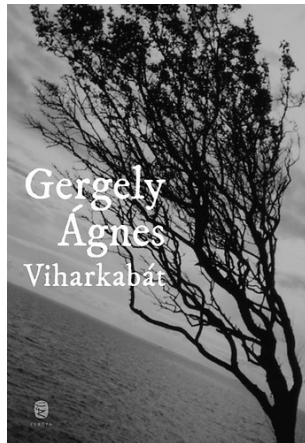
VARGA BETTI

Tükrök tükrözése

RAKOVSZKY ZSUZSA: FORTEPAN
GERGELY ÁGNES: VIHARKABÁT

A 2015-ös könyvhétre jelent meg Rakovszky Zsuzsa *Fortepan*, az ideire Gergely Ágnes *Viharkabát* kötete. Két költő-író, műfordító, elsősorban az angol, amerikai irodalom közvetítői, a kortárs irodalom két meghatározó alakja. Mindkettejük friss verskötetét prózák előzték meg, mindkettőből kiolvasható a számvetés, összegzés szándéka. A párhuzamok azonban nem állnak meg az életrajzi mozzanatoknál, a kötetek több ponton is összekapcsolódnak, felelnek egymásnak. A *Fortepan* és a *Viharkabát* költője is hisz az emlékek identitásformáló erejében, mindkét kötet ragaszkodás az emlékekhez, a múlt valahol mélyen őrzött darabjaihoz. Az én és az emlékezet egymást feltételező, alakító viszonya, a múltra, az örökségre való ráeszmélés köti össze a két versvilágot. Ezt erősítik a borítók is: a fényképek szürke-fekete árnyalatától élesen elütő fehér betűk díszítik mindkét kötetet. A versek legtöbbször foglalkoztató kérdést Rakovszky így fogalmazza meg: „mindaz, mit őriz az emlékezet –/ az árnyakkal, kiket táplál a vérem –,/ mi lesz velük, ha én már nem leszek?” (16)

A *Fortepan* két ciklusba rendezi a verseket. A *Napéjgyenlőség* spirituális, látomásos, ősi toposzokkal, archetípussal, belső képekkel teli világa után a *Fortepan* ciklus következik. Utóbbi anyagát az interneten található azonos című fényképparchívum inspirálta, a régi fotók előhívják a versbeszélő emlékeit. A kötetnek nincs mottója, ciklusokból kiemelt verse, mégis az első darab, *A pszichológusnál* egyfajta nyitányként is olvasható. A cím egyértelműsíti a vershelyzetet, a beszélő egyes szám harmadik személye eltávolítja magát az énkereső alakot. Mintha laboratóriumi körülmények között vizsgálná a költő (és az olvasó) az önmagát kereső alanyt. „Mintha csúszdán csúsznék. Ahogy öregszem,/ Mindig gyorsabban futnak a napok:/ Az élet ennyi volt csak? Lehetetlen:/ Fekszem, kelek, főzök, rendet rakok./ A dolgok megtevődnek általam./ De én hol vagyok ebben az egészben?/ Akár egy kulcsot: elhagytam magam./ Csak észlelem, hogy

Európa Könyvkiadó
Budapest, 2016
156 oldal, 2790 Ft

”

„vagyok, de nem érzem!” (8) – nyílik meg a beszélő, kitárulkozása éppen hétköznapi megoldásaitól lesz lírai, megrendítő. A már-már közhelyszerű kijelentések katonás rendjébe szedett vallomás – sorvégekkel összehangolt gondolati egységek, a szigorú központozás, a lírától szokatlan kettőspont – is mutatja, hogy a felszín rendezettsége és a mélység rendezetlensége feszül egymásnak. A kötet versei, beszélői makacsul keresik ezt a bizonyos kulcsot az én és az emlékezés viszonyában.

Rakovszky kötetében vissza-visszatérő motívum a túlpart és a víz. Az első versben a „mennydörgő zebrán” való átkeléskor jelenik meg a halott anya szellemképe. A látomások és az álmok mellett a reális mozzanatok is összekapcsolódnak a motívummal, például a túlpartok közötti utazás metaforája lesz a városon belüli ingázás is. A mitikus és a reális tereket ezek a közös képek kapcsolják össze, megteremtve ezzel a *Napéjegyenlőség* ciklus alaphangulatát, a – hol borzongató, hol cirógató, de – kísérteties lebegést. Az álom és az ébrenlét, a tudat és a tudattalan összemosódik, mégis a nyitányban tapasztalt rend a rendezetlenségben uralja a ciklust. Dal, szonett, elégia, életkép, verses novella, ballada igyekszik megragadni ennek a szellemekkel teli világnak a lényegét, ahonnan nézve a jövő félelmeitől a múlt nyújthat menedéket, az emlékek azonban tűnékenyek, az emlékezés molyrágtá, lyukas. „A lét tűzében perzselődöm” – olvasható a *Parázs* szonett zárásában. A reális képekből látomások születnek, ez lesz az alapja annak a koncepciónak, amely a különböző formájú, nézőpontú, regiszterű verseket ciklusba rendezi. Ez az építkezés versen, versszakon belül, de verseken keresztül, narratív jelleggel is tapasztalható, például *A föld alatt „túlpartra”* siető alakjának megakad a szeme egy bulvárlapon, „a képről farkasszemet néz vele/ az anstetteni rém sötét szeme” (10), a címlap előhívja a látomást, de azt csak a következő vers, *Az elrabolt lány* bontja ki.

A *Napéjegyenlőségben* is megjelennek a *Fortepan* ciklus központi motívumai, az emlékezet által őrzött pillanatképek, melyek „veszendő drágakövek” (17), és legkésőbb az emlékezéssel együtt tűnnek el. A *Fortepan* ciklus verseit az internetes képadatbázis egy-egy darabja ihlette, a közös forrás egységesebbé, kiegyensúlyozottabbá teszi ezeket a verseket. A képek kronológiája, a múlt konkrét nyomai problémátlanul kapcsolják össze a ciklus darabjait, erős versfűzérré gyúrva a kötetet záró címkeverseket. A beszélőt a kamerák által rögzített képek mögötti „világ”, „szellemtérkép” foglalkoztatja, az az „elgondolhatatlan” tér, ahol „ledobja álarcát a Lét” (36), amit csak a „behunyhatatlan belső szem” (41) érzékelhet. Az irodalomelméleten edződött olvasó szívesen citálná a már-már kötelező Luhmann-, Kittler-, Derrida-fogalmakat, de bármennyire is illusztrálhatná Rakovszky Zsuzsa az elméleteket, a versekbe oltott bölceleti kérdések mélysége, a beszélő személyessége, a költő mesterségbeli tudása és alázata többet érdemel ennél a szerepnél. A 20. század magyar történelmének kis tablóiaként is olvasható ciklus tele van olyan szép versekkel, amelyeknek egyszerűen csak hagyni kell, hogy megszólítsanak, megérintsenek, és soraikat pillanatfelvételekként megőrizzük magunkban.

Ez a tudás és alázat alapozza meg azt az eleganciát is, ami Gergely Ágnes pályáját, versvilágát jelképezi. A *Viharkabát* válogatott és új verseket tartalmaz, a szerző értelmezésében trilógiát alkot a *Két szimpla a Kedvesben* memoárral és az *Oklahoma ezüstje* portrékönyvvel. Önmagában érdekes az a koncepció, amelyben ilyen különböző műfajok alkotnak szerves egységet, bár második gondolatra voltaképpen nincsenek olyan messze egymástól. A memoár, a portré és a versek közös nevezője a személyesség, amely a vallomáson, érintettségen, az emlékek felidézésén keresztül szorosan összekapcsolja ezt a három kötetet.

A *Viharkabát*ba bekerültek Gergely legnagyobb versei, köztük a *Nászéjszaka*, az *Izabella és Ferdinánd*. „Nincsenek emlékeim, / és ha vannak sem őrzöm őket” – olvasható a több mint ötven évvel ezelőtt született *Ajtófélfámon jel vagy* versben. Gergely Ágnes életműve, a trilógia, és annak is legújabb, záró szándékú darabja, a *Viharkabát* azt mutatja, ez nem igaz: ez a kötet maga az emlékezés, szerettekre, barátokra, olvasmányokra, tapasztalatokra, érzésekre, benyomásokra. Nem válik a múlt őrzőjévé, inkább olyan bölcsesség olvasható ki belőle, amihez kell a tapasztalás, az emlékezés.

Gergely Ágnes szigorú szerkesztője saját magának, több interjúban is hangsúlyozta, hogy a 2006-os, monumentális, összegyűjtött verseit tartalmazó *Útérintő*ből kimaradt verseket végleg kidobta. Ez a kérlelhetetlenség tapasztalható meg most is: átírt sorok, címek, kigyomlált részletek, új elosztás nyomán született meg a *Viharkabát* kötet. A régi versek erősen átválogatott anyaga került az első két ciklusba: az *Izabella és Ferdinánd*ba (1959–1997) és a *Zilált időbe* (1998–2010). A 2011 és 2015 között született versek a harmadik, *Álmatlanok* című részben kaptak helyett. A ciklusokon belül is meghatározó a kronológia katonás rendje, mégsem törik meg a kötet egészének ívét.

A kötetkompozíció jelentősége és interpretációt alakító ereje megkerülhetetlen az olyan tudatos költő-szerkesztők esetében, mint Gergely is. Ebben a vékony kötetben is ott vannak mások mellett a nyugatosok, az újholdasok, a francia szimbolisták, az angol preromantikusok, az amerikai kortársak éppúgy, mint a zeneszerzők, festők. Gergely versvilágában nem annyira a hagyomány folytatásáról van szó, inkább annak levetkőzhetetlenségéről, a magyar és világgöltészet hatására való ráérezésméletről.

Hogy milyen sokrétegű Gergely lírája, arról sokan írtak már, különösen az *Útravaló* kötet megjelenésekor. Az elmúlt évek versei is azt mutatják, hogy Gergely Ágnes frissessége, eleganciája, tömörsége semmit nem kopott. Nincs mód arra, hogy egyenként merüljek el a szövegekben, de már az *Álmatlanok* nyitó verse bizonyítja, hogyan él együtt a hagyomány, ízlés és emlékezés. A *Költőnek nincs kora* villoni ballada, a nyolc soros versszakok játékos iróniáját töri meg az ajánlás tömörsége és a szakasznyitó megszólítás: „Herceg, ne mondd: letelt a lét,/ s a hegynek nincs bora –/ borgát vagy korlát, *mes amis*,/ költőnek nincs kora.” (78) Az ajánlás – és a kötet kompozíciós megoldásai is – megidézik a fiatal Babitsot. A *Ballada Irisz fátyoláról* megrázó zárлата a fehér gyászt öltő istennő képével párbeszédbe lép a Gergely-verssel, ahogy az *Ajtófélfámon jel vagy* József Attilával, vagy az a több tucat vers azzal a több tucat klasszikus és egzotikus költéssel, amelyet mind ez a vékonyka, mégis súlyos és tömény kötet tartalmaz.

Együtt olvasva a *Fortepannal*, Gergely és Rakovszky nemcsak témával és motívumokkal (víz, tenger, belső képek, utazás, szakralitás stb.), de egész versekkel is kapcsolódnak egymáshoz. Nagyon szép összeolvasni például Gergely Ágnes 2013-as versét, *A régi házat* nemcsak az ajánlásban szereplő Robert Lowell versével (*For Sale*), hanem a *Fortepan* régi otthonokat felidéző és elbúcsúztató soraival is. Vagy a két kötet záró verseit. „Más kavicsok, más part, másik ország, más kontinens” – szól a *Viharkabát* mottója, a *bretagne-i fogolyból* (2015) kölcsönzött gondolat. A Gergely-versvilág gyakori toposza az utazás, amelyhez nem ritkán a hajó-motívum kapcsolódik. Ez a két ősi eszköz keretezi a *Viharkabát* majdnem félszáz évből merített válogatását is. A kötet záró verse (*Rimbaud az angyalok között*) a részeg hajó metaforát gondolja újra, összeolvasva a mottóval és a kötet egészével különösen megindító a zárás: „Nincs részeg hajó többé/ csak részeg kikötő” (150). A központozás nélküli, a szakaszha-

tárokat elmosó vers utolsó két sora élesen kiválik a „Nincs” nagy kezdőbetűjével. A „részeg kikötő” párja Rakovszky zárlatában (címkék: *szitakötő, istenek, remény*) a mindent benyelő „sötét folyó” partja, ahol a beszélő végül így ragadja meg az én és az emlékezés szétszalazhatatlanságát: „Mikor már nincsen arcom és nevem,/ a parton, hogyha kérdezik, ki voltam,/ korlát, ecetfa, árnyék, felelem,/ halványuló képek sora, írás a porban.” (65)

Nem az a lényeges, olvas-e Rakovszky Zsuzsa Gergely Ágnest, és fordítva. A *Fortepan Csillag* című szonettjének beszélője kérdések sorával próbálja megragadni a „puszta Én”-t, mely talán Isten-szilánk, talán őrláng, talán „egymásra néző tükrök tükrözése” (19). Pontos, szép sorok tükrözik egymást, a *Fortepant* és a *Viharkabátot*, a magyar és a világirodalmat, a költőt és az olvasót.

